

Trei moduri românești de a privi și înțelege lumea: Camil, Alecsandri și Jean Bart

I. "Scriu aci însemnări pentru prietenii de acasă..."

La începutul cărții - liliput care descrie primul său voiaj marin (*Rapid Constantinopol-Bioram/ Simplu itinerar pentru uzul bucureștenilor*, Cartea Românească, 1933 și, ulterior, Editura Dacia, 1974, Colecția *Restituiri*, ediție îngrijită de Mircea Zăciu), Camil Petrescu face o declarație surprinzătoare: "Nu-mi plac deloc călătoriile. Sunt superficiale toate și uneori vulgare ca niște vise ratate. Când nu poți cunoaște pe cei care te înconjoară de ani și când logodnicul și logodnica frenetic divorțează peste câteva luni cu constatarea că nu s-au cunoscut cum vreți ca aceiași oameni să cunoască orașele pe care le văd în două trei luni și semenii pe care-i întâlnesc câteva zile?" Scriitorul nu neglijează nici relația între văz, simțire și eternul feminin: "Dealtminteri peisajele exterioare - cele mai frumoase chiar - sunt neaparat mai puțin interesante decât cele interioare, care merg în tine ca în adâncimile fosforescente de mină și de moarte. Nu există în largul lumii un drum mai plin de emoții, de neprevăzut, de lucruri uimitoare și de zigzaguri mai năzdrăvane ca sufletul unei femei". Poate fi voiajul unui scriitor faimos o călătorie superficială? Om citi și om vedea... Un prieten îi face scriitorului, "într-un pridvor de deasupra mării molatice a Balcicului", propunerea romantică de a vizita, timp de o săptămână, Țarigradul. Camil refuză cu îndârjire. I se pare o aventură la fel de improbabilă ca o călătorie spre Lună cu ajutorul unui "proiectil julvernian". Dar insistențele amicului (nenumit) îl face să se obișnuiască cu ideea unui periplu maritim și iată-l, la drum de seară, pe terasa Cazino-ului din Constanța, în așteptarea îmbarcării. Acum îi pare că prima condiție a unei excursii "folositoare și frumoase" este asemănarea cu un amor tarifat. Voiajul, la Camil, trebuie văzut ca o iubire "scurtă, grăbită și superficială". De ce? Pentru că doar atunci poți prinde "singura realitate sesizabilă când ești pe tărâm străin: atmosfera". În caz contrar ai nevoie, acasă, de trudă și studii temeinice în bibliotecă iar rezultatul ar putea fi îndoielnic. Scriitorul nostru pleacă noaptea, pe furtună, dar e asigurat că vaporul (botezat "Regele Carol") e bun iar comandantul - excelent. Prima constatare a călătorului e că marea (despre care citise nenumărate descrieri și o văzuse în numeroase filme) nu semăna deloc cu ceea ce vedea, acum, înaintea ochilor. Îi e teamă să încerce, el însuși, o descriere a mării. "Era altceva." Cu toate acestea își calcă pe inimă și scrie câteva rânduri în care reușește să prindă de minune atmosfera marină: "Atât de nemișcată și dură e circonferința orizontului la întâlnirea cerului cu marea că îți porți privirea pe ea, de jur împrejurul vasului, ca pe o linie a destinului. Apa mării e grea și frământată ca o lavă cosmică. Nu face nici o spumă, ci încheagă numai ochiuri, ca niște cratere lichide și neconținut mișcătoare în larg. Dacă te uiți mai bine, nu mai vezi cratere, ci moviloaie negre, care cresc, se încălesc și se prăbușesc." Căpitanul, prietenul, actrița, tovarășii de drum - un tovarăș, același tovarăș, alt tovarăș - n-au nume, n-au biografie, n-au chip. Onomastica lipsește cu desăvârșire la companiile de ocazie ai scriitorului. La Țarigrad, mormintele îi apar "deznădăjduit de părăsite, căci afară de rarii cipreși, nu cresc flori, ci mărăcini și scaieți pe morminte care nu mai au identitate, nici contur. Nici o stelă năruită de ploaie și furtună n-a fost parcă vreodată așezată la locul ei de vreo mână pioasă." Și calea spre locul de veci e la fel de austeră: "drumul e bolovănos, văros și urcă printre două rânduri de grilaje năruite, pe

care stau grămădite stele funerare, ca mobile zvârlite în magazine." Când relatează ceea ce a văzut și simțit în drum spre Fanar-ul de baștină al domnilor noștri, scriitorul are, ca țintă declarată, doar pe cititorul român: "Cred că e de prisos să descriu Stanbulul pentru franțuzii și nemții care nu l-au văzut. Nu mă simt nici autor de pitoresc literar, nici de filme internaționale. Scriu aci însemnări pentru prietenii de acasă..." În acest sens, pentru înțelegerea autohtonă a Stanbulului, avem dese trimiteri la locuri și repere atât de familiare românilor: muntele Caraiman, gara Bușteni, Valul lui Traian, Turnu Severin, Porțile de Fier, Călimănești și Brezoi, Oltul, Piața Unirii, Piața Fundației, Calea Văcărești, strada Carol, Calea Șerban Vodă, Calea Moșilor, Calea Victoriei, Rîmnicul Sărat și Târgu Jiu. Deasemenea, în acest sens, îi invocă și pe eroii noștri pământeni: Basarab, Mihai Viteazul, Brâncoveanu, doamna Marica și generele Văcărescu. Sunt invocați, *en passant par le Fanar*, și fanarioții noștri împământeniți domni în Moldova și Țara Românească: Ghica, Mavrocordat, Russeti, Șuțu, Mavrogheni, Caragea și Ipsilanti. Dar, întors acasă, călătorul nostru consultă, cu bun folos documentar, nume faimoase în domeniu precum B. Springer, Dagobert von Mikush, Charles Diehl (cu *Bysance. Grandeur et Decadence*) plus alți autori nenumiți care îl ajută să pătrundă, exact, succesiunile la tronul Imperiului cât și alte chestiuni ce țin de topografia locului. Scriitorul român de tipul lui Camil e, fără îndoială, un călător atipic. Se pornește greu la drum dar, odată ajuns la destinație, vrea, cât mai grabnic, să ajungă acasă: "Sunt obositoare această splendoare de tot soiul, fastul și luxul vieții cotidiene, cu hipodromul marmorean și întrecerile lui, cu bogăția locuințelor particulare, rivalizând cu magnificența palatelor imperiale. Costumele, serviciul de aur al meselor, echipagiile cunosc aceași orgie de culori: de aur, de argint, de smalt și ivoriu, de perle și pietre scumpe". O lună petrecută la Țarigrad i s-ar părea mai lungă decât un mileniu de singurătate: "E prea mult pentru gustul nostru, se știe, materialist și juisor. Patru zile, chiar patru săptămâni, da...o mie de ani însă nu, căci ar fi o destul de obositoare încercare. Îți vine o poftă de piatră seacă, de fugă în stepă, de mere crude, de ghețari alpine". Omul este interesat de un mic debarcader cu gherete și dughene și nu de somptuoasele palate ale Bosforului. Când vede scris cu litere latine, un nume banal, mic, cât o tăbliță de tramvai: *Fener* se simte atras ca de un magnet uriaș. "Această tăbliță e, așadar, insigna a o sută și ceva de ani din istoria domniilor românești?" Asta se întrebă scriitorul român și realizează că "dacă n-ar fi tăblița, n-ai deosebi cu nimic mahalaua istorică de celelalte și nici așa nu știi unde sfârșește, unde se limitează". În zilele următoare, Camil a străbătut "cu o nostalgie ancestrală mahalale cu ulițe în coștișe, cu lespezi desprinse, legate cu smocuri de iarbă între ele, printre case negre de lemn, cu balcoane cu geamlac și grădini închise, pe la răspântii cu platani" și n-a cunoscut nimic și nu l-a "recunoscut nici o stafie." Aflat în căutarea unor repere culturale cunoscute lumii de acasă dă, din întâmplare, și de cafeneaua lui Pierre Loti. (Pe numele său adevărat Julien Vlad, acesta a fost ofițer de marină, și a devenit faimos ca scriitor care, potrivit lui G. Călinescu, "sugerează un lirism naval, o tristețe a dezadaptării, amintind nostalgiile simbolizate în corăbii, porturi și cabaret de mateloti".) Călătorul pare dezamăgit de ceea ce găsește la fața locului: "Aceasta e o magazie cărămizie, ca un pichet soldătesc sub streșina colinei. În jos de ea pe povârniș, până în vale, e

cimitirul. Patru mese scoase în drum, cu scăunele lângă ele, fără nici un alt vestigiu, nu invită nici un client." Da, dar... când se așeza la una dintre mese, Pierre Loti avea în față la câțiva kilometri minunea unui arc de coline pe care casele, apărând de aici mai mari parcă, se îndeasă unele în altele ca un stup, de la dreapta la stânga". Călătoria, deși scurtă, îl termină: "Sunt obosit... Mă copleșește o senzație de inutil, se iscă în mine un refuz de acceptare. Sunt numai de câteva zile aici și simt golul acestei splendori orientale. Prea mult aur risipit, prea multă culoare, prea multă virtuozitate decorativă. De cum intri într-unul din aceste monumente arhitectonice și artistice, te copleșește intenția hipertrofiată de fast și pompă. Poate că un an s-ar putea trăi într-o baie de frumos și lux, dar până la capăt nu se poate să nu ai o senzație de îmbuibare".

II. Alecsandri trage (și scrie) la un hotel de lemn mobilat, jumătate în stil european și jumătate - oriental

La polul opus lui Camil se găsește Vasile Alecsandri care este călătorul prin excelență. Călinescu spune despre el că avea „demonul călătoriei”. („Duce-m-aș în cale lungă/ Dor să nu mă mai ajungă!/ Duce-m-aș și m-aș tot duce,/ Dor să nu mă mai apuce.”) Drumurile sale consemnate, detaliat, și în monografia *Vasile Alecsandri* de G. Călinescu (Editura Tineretului, 1965). Spre Constantinopol, Alecsandri pleacă cu vasul "Ferdinand". Călătorește noaptea din Galați spre Tulcea, trece prin Sulina și se oprește la Varna. Ține un jurnal al voiajului său în limba franceză, o limbă care-i era extrem de familiară. Noaptea, la Varna, schimbă vasul și urcă într-un „mic pachetot foarte murdar”. Spre ceasul șapte al serii, călătorii au intrat în Bosfor. Poetul trage la un hotel de lemn mobilat, jumătate în stil european și jumătate - oriental. Vizitează orașul dar își face timp să-și prezinte omagiile principelui de Samos și lui Ahmet Feti pașa. Pleacă, apoi, cu un vapor american spre insula Prinkipo. Acolo, împreună cu pictorul Lucian, duc o viață spartană în sensul că îmbinau un program diurn bazat pe strictete cu îndeletnicirile artistice. Tinerii se sculau la ora 5, făceau baie în mare la 7, luau micul dejun și, apoi, intrau în camere să scrie și să deseneze până la orele 5 ale serii. Apoi se plimbau două ore iar la ora 8,30 seara cinau și deveneau persoane de lume. Această călătorie a durat 81 de zile. Don Basil s-a întors acasă abia pe 18 octombrie 1855. În primăvara anului următor, Alecsandri solicită un pașaport pentru o călătorie, de zece luni, prin Asia, Africa, Europa. Anterior fusese plecat, în 1853, la Biaritz (unde a stat o lună) într-o „necurmată plăcere și cu o mulțumire nespusă”. Veselul Alecsandri urcă, în trăsura poștei, ajunge la Marsilia de unde se îmbarcă spre Gibraltar. Trece în Maroc dar, dezgustat de Africa, se întoarce în Spania unde, urmând râul Guadalquivir vede Sevilla, Cordoba, Granada, Alhambra („În Granada strălucită/ Nu-i grădină, nu-i sarai/ Ca Alhambra înflorită/ Ce se pare-un vis din rai”) și de la Siera Nevada ajunge până-n Pirinei. Spre deosebire de Camil Petrescu care face o delicată descriere a locurilor, la Vasile Alecsandri aceasta este banală („Sur le Bosphore/ Jusqu'a l'aurore/ J'aime a rever...”) cât și în română („Adio! Pe-aceste maluri/ De-ale Bosforului valuri/ Îngânate lin ușor/ Te las, înger de iubire,/ Cu-a vieți-mi fericire/ Cu-al meu suflet plin de dor”). În schimb, descrierea chipurilor și a întâmplărilor de care a avut

(continuare în p. 31)